

DATE NOI PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA UMANISTULUI JOHANNES HONTERUS*

GERNOT NUSSBÄCHER

Viața și activitatea ilustrului umanist sas Johannes Honterus din Brașov, pe care îl sărbătorim astăzi, a constituit obiectul multor cercetări în ultimul secol. Aceste cercetări au dat rezultate foarte valoroase, fără însă să poată lămuri toate aspectele din activitatea multilaterală a lui Honterus.

Ceea ce m-a determinat să mă ocup mai îndeaproape de viața și activitatea lui Johannes Honterus, a fost sugestia editurii „Kriterion“ din București, de a alcătui o micromonografie despre Honterus. Aceasta s-a întâmplat la sfârșitul anului 1972. Pentru alcătuirea ei am căutat să strâng o documentație bazată mai ales pe izvoare directe, contemporane.

Din investigațiile întreprinse au rezultat câteva date certe și câteva ipoteze noi cu privire la Honterus. În parte ele au fost deja date publicității prin presa noastră locală din Brașov, în primul rând prin revista „Karpaten Rundschau“, care a dedicat și dedică în continuare memoriei umanistului Honterus un spațiu larg.

O primă problemă asupra căreia ne-am îndreptat atenția, a fost locul de naștere al lui Honterus, cunoscut ca fiind pe Strada Neagră, actuala stradă Nicolae Bălcescu nr. 40, indicat și de tabla comemorativă care se află deasupra porții.

Listele vechi de impozite din arhiva orașului Brașov ne arată că în această casă nu a locuit în secolul XV cineva cu numele de Honterus și nici cu numele de Gras sau Gross, după cum s-ar fi numit tatăl lui Honterus, după date mai târzii. După registrul original pe anul 1498 — anul nașterii lui Honterus —, expus în sala alăturată, proprietarul casei

---

* Comunicare prezentată la Simpozionul organizat la Brașov în cinstea celei de a 475-a aniversări a nașterii umanistului Johannes Honterus — 27 septembrie 1973.

era Jorg Austen Lederer, deci un tăbăcar. Acesta trebuie să fi fost, în mod ipotetic tatăl lui Honterus.

În sprijinul acestei ipoteze ne vine o însemnare a matricolei facultății artelor libere de la Universitatea din Viena, potrivit căreia, la 1 martie 1520, un anume Johannes Aust ex Corona s-ar fi înscris ca student aici. Dintre toți studenții brașoveni la Viena din primul sfert al secolului al XVI-lea, avînd prenumele de Johannes, acest Johannes Aust este singurul care ar putea să fie originar din casa de pe strada Neagră, proprietatea lui Jorg Austen Lederer.

Anul 1520 ca dată de înmatriculare a lui Honterus este de altfel mult mai plauzibilă decît 1515, stabilit acum aproape un secol de către Georg Daniel Teutsch. După cum se știe din cercetările ulterioare, Honterus a obținut în anul 1522 gradul de „baccalaureus“ — care se obținea după doi ani de studii —, iar la începutul anului 1525 a obținut gradul de „magister“ — care se obținea după patru ani de studii. Față de calitățile intelectuale deosebite, de care a dat dovadă Honterus în toate activitatea sa, este puțin probabil ca el să fi studiat șapte ani pînă la obținerea titlului de „baccalaureus“.

Unii cercetători mai vechi au considerat că șederea lui Honterus ca „exulus“ în 1529 la Regensburg — unde l-a vizitat pe umanistul Johannes Aventinus-Turmair — s-ar datora apartenenței sale la partida filohabsburgică în perioada de după Mohács. Honterus ar fi fost exilat din Brașov după ce partida filohabsburgică a fost învinsă de către Petru Rareș, domnul Moldovei, în lupta de la Feldioara (22 iunie 1529).

Mai plauzibilă pare a fi ipoteza că, potrivit obiceiului vremii, după obținerea gradului de „magister artium“ Honterus a predat ca profesor la Universitatea din Viena. Acest lucru pare să indice și însemnarea despre el în matricola Universității din Cracovia. Motivul pentru apariția lui Honterus ca „exilat“ la Regensburg s-ar putea să fi fost primul asediu al Vienei de către turci (27 septembrie — 14 octombrie 1529), din care cauză mulți s-au refugiat pe Dunăre în sus.

Pe baza unei însemnări din 1539 am putut stabili o locuință necunoscută a lui Honterus. Acesta a locuit o perioadă de timp din anul 1535 ca chiriaș într-o casă a judeului orașului Brașov, Lucas Hirscher. Prin analiza comparativă a listelor de impozite și a planului orașului, această casă se afla în „Tîrgul Cailor“, actuala stradă Gheorghe Barițiu. Locul acelei case trebuie să fi fost actualul nr. 10. După evaluarea caselor din 1541, această casă a lui Lucas Hirscher era cea mai scumpă din toată strada. În casa din „Tîrgul Cailor“, Honterus a locuit pe timpul cînd s-a

căsătorit și în perioada când prietenul său Magister Simon Cassoviensis era rectorul școlii orașenești (În expoziție este, în original un exemplar din ediția „Adagiilor“ lui Erasmus de Rotterdam, apărută în 1533 la Basel, care a aparținut lui Simion Cassovianus).

Amintim numai în treacăt că, din tipăriturile rămase, ca și din prefața lui Gaspar Pesthiensis la „Epitome adagiorum“ din 1541, rezultă că tipografia lui Honterus și-a început activitatea în anul 1539. Știrile din literatura de specialitate, privind întemeierea ei în 1533 sau 1535 nu pot fi dovedite cu mărturii contemporane.

În ceea ce privește edițiile, care au servit lui Honterus ca model pentru tipăriturile sale, am reușit să identificăm câteva. Ele arată dependența de edițiile lui Erasmus de Rotterdam la Seneca, Publilius, „Epitome adagiorum“. S-ar putea ca volumul (expus) din „Digestele“ sau „Pandectele“ lui Iustinian, apărut la Nürnberg în 1529, cu legătura din 1533, să fi fost chiar proprietatea personală a lui Johannes Honterus, izvorul de inspirație pentru „Sentințele“ sale apărute în 1539.

Ne îndreptățește pentru această ipoteză un alt volum, a cărei fotografie este expusă aici. Volumul poartă drept supraexlibris inițialele IHC — Ioannes Honterus Coronensis — și a fost probabil proprietatea lui Honterus. Cercetările cu privire la operele lui Honterus și asupra bibliotecii sale personale sînt încă la început.

Consultînd registrele originale de socoteli ale orașului Brașov, am putut găsi în contextul lor adevărat, unele știri despre școala și biblioteca întemeiate de către Honterus. Aceste știri au fost de mult publicate în volumele din „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt“ însă fără legătura organică dintre ele. Rezultatul cercetărilor este, în mare, următorul: La 26 aprilie 1541, la o săptămîină de la moartea judeului Lucas Hirscher, au început lucrările de transformare a mănăstirii „Sf. Ecaterina“ într-o școală. Aceasta se afla cu aproximație pe locul clădirii liceului Honterus de azi. La terminarea lucrărilor, Honterus a primit la 3 octombrie 1541 cunoscuta remunerație mare de 50 de florini pentru meritele sale față de tineretul orașului.

„Cartea Reformei“, apărută în primăvara 1543, arată că transformările erau terminate. Din același an datează și „Constitutio Scholae Coronensis“.

Data de 1 decembrie 1544, socotită pînă nu de mult a fi data întemeierii școlii, reprezintă de fapt numai momentul începerii matricolei de către Valentin Wagner, colaboratorul lui Honterus. Valentin Wagner a fost numai un timp foarte scurt rector al școlii — ultimul sfert de an din 1544. Mai înainte și după aceea el a fost „lector“, adică profesor.

În același an 1544, Henricus Philippus din Anglia a fost lector la gimnaziul din Brașov, predînd dreptul civil. Este foarte probabil că el a dat curs unei invitații a lui Honterus. Șederea sa la Brașov a fost însă de scurtă durată. Fiind acuzat de spionaj în favoarea turcilor și a cancelarului Martinuzzi, el s-a refugiat la curtea reginei Isabella din Alba Iulia, cerînd reabilitarea sa.

În anul 1547, la inițiativa lui Johannes Honterus, „școala veche“ a fost demolată pentru a se putea construi clădirea bibliotecii. Din știrea publicată, ruptă din context, nu s-a putut deduce locul precis al școlii vechi. Acum se știe că ea a fost situată la vest de Biserica Neagră, vis à vis de actualul liceu Honterus. Această școală veche din Brașov apare prima dată menționată documentar în anul 1388, dar este desigur mult mai veche.

Despre construcția bibliotecii lui Honterus însuși acesta face mențiune, în anul 1547 sau 1548, într-o scrisoare adresată umanistului și cosmografului Sebastian Münster. Această scrisoare conține o descriere foarte frumoasă a orașului Brașov în care se amintește de suburbiul locuit de „bulgari“ — „aceștia sînt români“ adaugă Honterus. Într-un alt loc al scrisorii, Honterus arată că în „biserica bulgară din suburbiul Brașovului“ — adică biserica românească Sf. Nicolae din Schei — el a observat că românii au ceremonii religioase asemănătoare cu sașii. Preocupările lui Honterus pentru români — în spiritul umanismului renascentist — rezultă și din alte pasaje ale scrisorii. În acestea, Honterus se dovedește a fi un bun cunoscător al obiceiurilor românilor și al istoriei lor, arătînd că despre ele ar putea ține o cuvîntare lungă.

Nici secuii nu au fost străini de preocupările lui Honterus, după cum rezultă și din articolul publicat de curînd de dr. Pavel Binder în „Brassói Lapok“.

. . .

Cele expuse pînă acum despre Honterus, nu constituie decît unele completări și întregiri la biografia marelui umanist. Cercetări viitoare vor putea aduce încă multe contribuții privind activitatea sa multilaterală. Avem ferma convingere, că la sărbătorirea a 500 de ani de la nașterea lui, care probabil se va desfășura tot în această sală, se vor putea prezenta noi rezultate despre Honterus care, după cum spunea umanistul Verantius, „a făcut Transilvania mai cunoscută și Brașovul mai vestit“.

25 septembrie 1973

NEUE DATEN ÜBER LEBEN UND WERK DES HUMANISTEN JOHANNES HONTERUS (ZUSAMMENFASSUNG)

Die anlässlich der 475. Wiederkehr der Geburt des bedeutenden siebenbürgisch-sächsischen Humanisten Johanns Honterus (1498—1549) begonnenen Forschungen erbrachten neue Ergebnisse.

Von 1494—1523 war der Besitzer des als Geburtsstätte von Honterus bekannten Hauses (Schwarzgasse Nr. 40) Jorg Austen Lederer, der hypothetisch als Water von Honterus angesehen werden kann.

Damit im Einklang steht die Immatrikulierung eines „Johannes Aust ex Corona“ im Jahre 1520 an der Wiener Universität. Dies Jahr passt besser zur Erwerbung der akademischen Grade eine Bakalaureus (1522) und Magister (1525), als das bisher angenommene 1515.

Wahrscheinlich wurde Honterus, der 1529 in Regensburg als „Exulus“ auftaucht, durch die erste türkische Belagerung Wiens zur Flucht bewogen.

Auf Grund einer Aufzeichnung aus 1539 konnte ein bisher unbekannter Wohnsitz von Honterus festgestellt werden, und zwar wohnte er 1535 am Rossmarkt (heutige Nr. 10).

Es gelang, die Vorlagen einiger der von Honterus in seiner Druckerei nach 1539 herausgebrachten Werke zu identifizieren, ferner ein Buch mit dem Aussenexlibris „I.H.C.“, das wahrscheinlich aus dem persönlichen Besitz des Humanisten stammt.

Die Stadtrechnungen beweisen, dass die Umwandlung des Katharinenklosters in ein Schule schon im April 1541 begann. An dieser Schule wirkte 1544 als Lektor für bürgerliches Recht der aus England stammende Henricus Philippus. 1547 wurde die alte Schule abgetragen, und an ihrer Stelle die berühmte Bibliothek errichtet.

Abschliesser wird auf die Beziehungen von Honterus zu den Rumänen hingewiesen, die dem grossen Humanisten gut bekannt waren.

